

DOI 10.31558/2519-2949.2025.4.3

УДК 32:316.77:355.01

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7283-3528>

Польовий М. А., Comenius University, м. Братислава

МЕДІА ЯК ДЗЕРКАЛО ТА ІНСТРУМЕНТ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Стаття присвячена комплексному, інтердисциплінарному аналізу трансформації легітимності політичної влади в Україні в умовах правового режиму воєнного стану (2022–2025 рр.). Автор розглядає медіа-простір не як дзеркало політичних процесів, а як єдину доступну арену для їхнього існування в умовах тимчасового обмеження конституційних механізмів прямої демократії (виборів, референдумів, мирних зібрань). У дослідженні використано теоретичний інструментарій медіа-філософії (Ж. Бодрійяр), соціології влади (М. Кастельс) та теорії комунікації (Е. Ноель-Нойман). Ключова гіпотеза роботи полягає в тому, що в умовах війни відбулася підміна інституційної легітимності "легітимністю екранною" (screen legitimacy). Влада існує для громадянина настільки, наскільки вона здатна генерувати переконливий медійний образ компетентності та контролю. Стаття детально аналізує дуалістичну структуру українського інформаційного поля, що склалася під час війни. З одного боку — це централізований державний наратив, реалізований через телемарафон "Єдині новини". Автор простежує еволюцію цього інструменту від функції "терапевтичної легітимності" та стабілізації суспільства у 2022 році до ефекту "теплої ванни" та відриву від реальності у 2024 році. З іншого боку — це нерегульована, анархічна екосистема Telegram-каналів, яка перебрала на себе функції "тіньового парламенту" та головного майданчика для політичної критики. Особливу увагу приділено механізмам делегітимації влади через нові медіа. На прикладі кейсів "бусяфікації" (відеофіксації примусової мобілізації) та корупційних скандалів демонструється, як горизонтальні мережі здатні руйнувати монополію держави на істину та право на примус. Доводиться, що існування двох паралельних медійних реальностей ("телевізійної" та "цифрової") створює "шизофренічну легітимність", яка загрожує національній безпеці та стійкості політичної системи перед обличчям гібридних загроз з боку РФ.

Ключові слова: воєнний стан, медіатизація політики, легітимність, публічна влада, телемарафон "Єдині новини", Telegram, симулякр.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року стало не лише актом фізичної агресії, але й точкою біфуркації для політичної системи України. Введення воєнного стану (Указ Президента № 64/2022) призвело до необхідного, але ризикованого "замороження" традиційних інститутів представницької демократії. Вибори Президента та Верховної Ради відкладені на невизначений термін, діяльність політичних партій обмежена імперативами національної безпеки, а право на мирні зібрання тимчасово призупинено [9]. У цьому інституційному вакуумі виник унікальний феномен, який ми можемо визначити як "Медіакратія воєнного часу".

Коли фізична публічна сфера — площа, виборча дільниця, парламентська трибуна — стає недоступною або небезпечною, політичне життя повністю мігрує у віртуальний простір. Медіа перестають бути просто посередником, "медіатором", між владою та суспільством; вони стають самим середовищем існування влади. Легітимність — ключовий ресурс будь-якого режиму — трансформується з юридично-правової категорії, тобто легальності процедур, у комунікативно-перформативну. Влада існує доти, доки вона здатна генерувати переконливий "екранний образ" контролю, єдності та неминучої перемоги.

Ця стаття пропонує погляд на легітимність української влади крізь призму сучасних медіа-теорій. Ми ставимо за мету дослідити, як функціонує дуалістична медіа-система України, що складається з жорстко контрольованого державного ефіру (Телемарафон) та анархічної екосистеми соціальних мереж (Telegram). Ключове питання: чи здатна "медійна легітимність", побудована на емоціях та символах, замінити повноцінну демократичну легітимність у тривалій війні на виснаження?

1. Теоретичний фреймворк аналізу: від комунікативної влади до симулякрів війни

Для аналізу медіа-ландшафту воюючої України ми пропонуємо синтезувати кілька теоретичних підходів, які пояснюють природу влади в інформаційну епоху – концепцію комунікативної влади М.Кастельса, теорію симулякру Ж. Бодрійяра, концепт розпорошеної війни Е. Хоскінса та спіраль мовчання Е. Ноель-Нойман.

Іспанський соціолог Мануель Кастельс у своїй фундаментальній праці "Communication Power" стверджує, що в мережевому суспільстві влада — це передусім здатність конструювати смисли [2]. Він виділяє поняття "programmers" — тих, хто задають цілі мережі (в нашому випадку це держава), та "switchers" — тих, хто з'єднує різні мережі, тобто медіа-менеджерів. В умовах війни українська влада спробувала монополізувати роль "програміста", запустивши єдиний наратив "Єдності" через телемарафон. Метою цієї стратегії є створення фрейму, в якому будь-яка критика влади інтерпретується не як опозиційна діяльність, а як "робота на ворога". Це дозволяє підтримувати високий рівень легітимності навіть за відсутності реальних успіхів на фронті, але лише доти, доки цей фрейм не вступає у конфлікт з індивідуальним досвідом громадян.

Провокативна теза Жана Бодрійяра про війну в Затоці, яка "не відбулася", набуває нового, тривожного звучання в контексті України [1]. Бодрійяр не заперечував факт фізичних бойових дій, але наголошував, що для західного медіа-споживача війна перетворилася на "стерильну телевізійну картинку", позбавлену запаху крові та бруду. Телемарафон "Єдині новини" свідомо конструює подібний симулякр. Війна в ефірі — це війна героїчна, технологічна (відео з дронів), війна, де "наші" завжди перемагають або здійснюють "тактичні маневри". Це створює "гіперреальність", яка є більш комфортною для споживання, ніж травматична реальність окопів. Така "санітизація" війни є необхідною для збереження психічного здоров'я нації в короткостроковій перспективі, але в довгостроковій вона підриває довіру. Коли глядач стикається з реальністю (мобілізація, похорон сусіда), симулякр руйнується, і разом з ним руйнується довіра до його творця — держави.

В свою чергу Ендрю Хоскінс (Andrew Hoskins) запровадив поняття розпорошеної війни ("diffused war") [3]. На його думку, що цілком збігається з реальністю, сучасна війна відбувається в свідомості суспільства не лінійно, а фрагментарно, дістаючись людей через мільйони смартфонів. В цих умовах держава втрачає монополію на візуалізацію війни. Якщо під час Другої світової війни громадяни бачили війну очима воєнних кореспондентів через їх тексти, цензуровані державою, то зараз кожен солдат з GoPro і кожен волонтер з Instagram є незалежним медіа. Це створює конфлікт легітимності, де стикаються вертикальна медіа легітимність, що представлена офіційними зведеннями Генштабу і Президента, що транслиуються зверху вниз, та горизонтальна легітимність, що формується «відео з "нуля"», проханнями про збори, стрімами військових, що йдуть знизу вгору. Коли ці два потоки суперечать один одному (наприклад, Президент каже про забезпечення, а солдат просить форму), виникає дискурсивний розлом, що становить головну медіа загрозу легітимності – влада більше не може контролювати "режим істини", вона може лише намагатися конкурувати за увагу в медіа хаосі.

Класична теорія Елізабет Ноель-Нойман про "спіраль мовчання" стверджує, що люди схильні приховувати свої погляди, якщо вважають, що вони в меншості [4]. В Україні 2022 року ця спіраль працювала на користь влади: патріотичний підйом маргіналізував будь-яку критику як девіантну поведінку. Однак в епоху алгоритмічних соцмереж (TikTok, Telegram) виникає зворотний ефект "ехо-камер". Критично налаштовані громадяни знаходять один одного в закритих групах, де формується "спіраль критики". Алгоритми, які заохочують емоційний контент, починають просувати "зраду" так само ефективно, як раніше просували "перемогу". Це означає, що механізм соціального тиску, який раніше цементував легітимність, починає працювати проти неї.

2. Офіційний медіа дискурс як фабрика консенсусу

Історія українських медіа до 2022 року — це історія "олігархічного плюралізму". Великі фінансово-промислові групи володіли основними телеканалами, створюючи конкурентне поле. Війна поклала цьому край. Впровадження телемарафону "Єдині новини" стало безпрецедентним актом централізації інформаційного простору [9]. Можна умовно виділити кілька етапів в розвитку офіційного медіа дискурсу у формуванні легітимності влади.

2.1. Етап консолідації (2022): Терапевтична легітимність

У перші місяці вторгнення марафон виконував життєво необхідну функцію психологічної стабілізації. В умовах паніки та невизначеності суспільство потребувало не "плюралізму думок", а єдиного, впевненого голосу Держави і воно отримало його. Єдиний телемарафон приніс владі та успішно транслиував у суспільство:

- Монополію на верифікацію інформації: Легітимність марафону базувалася на ексклюзивному праві говорити від імені влади. Ведучі в ефірі стали голосом держави, а гості (міністри, речники ЗСУ) — носіями істини.

- Наратив "Ми перемагаємо": Ефірна сітка була побудована на демонстрації успіхів ("Байрактари", "Привид Києва") та героїзмі захисників. Це сформувало ефект "єднання навколо прапора". Рейтинг довіри до телемарафону у травні 2022 року сягав феноменальних 69% [6]. Цей період можна назвати "медовим місяцем" влади та суспільства.

Отже, телемарафон працював як інструмент терапевтичної легітимності: він заспокоював, давав надію і, як наслідок, забезпечував беззастережну підтримку дій Президента та Уряду.

Водночас, хоча консолідація ефіру врятувала країну від інформаційного хаосу на початку вторгнення, вона створила довгострокову загрозу деградації журналістських стандартів. Монополія одного голосу призвела до атрофії критичного мислення у частини населення, яка звикла до "готових рецептів" реальності. Більше того, штучне виключення опозиції з ефіру руйнує культуру політичного діалогу, що після завершення війни може призвести до "ефекту розтиснутої пружини" — радикальної поляризації суспільства без звичних механізмів медіації конфліктів.

2.2. Етап стагнації (2023–2024): Ефект "Теплої ванни"

Проблеми почалися, коли війна перейшла у фазу затяжного конфлікту, а редакційна політика марафону залишилася на рівні "бліцкригу перемоги". Виник когнітивний дисонанс між телевізійною картинкою та реальністю [7]. Продовження тренду попереднього етапу спричинило одразу кілька негативних наслідків:

- Фільтрацію реальності, коли з ефіру зникли або були маргіналізовані теми корупції, проблем з фортифікаціями, невдач на фронті. Марафон перетворився на "теплу ванну" для влади, де журналісти виконували роль піарників.

- Спіраль недовіри через постійне зниження журналістських стандартів в телемарафоні. В результаті на кінець 2024 року баланс довіри до "Єдиних новин" став від'ємним [6].

- Формування культури "подвійної думки", що становить найбільшу загрозу цього етапу. Це не просто зниження рейтингів, а формування у суспільстві орвеллівської подвійної думки. Громадяни публічно демонструють лояльність до офіційного курсу, але приватно (на кухнях та в Telegram) сповідують діаметрально протилежні погляди. Це руйнує інституційну довіру як таку: влада втрачає зворотний зв'язок з суспільством, приймаючи рішення на основі викривленої соціології, яку сама ж і спровокувала. Коли пропаганда перестає діяти, влада залишається "сліпою" до реальних настроїв мас.

2.3. Механізм саморуйнування медіа легітимності

Можна виокремити наступні основні чинники трансформації інструменту, створеного для зміцнення держави у воєнний час, у свою протилежність:

- Розрив семантики і прагматики: влада продовжувала використовувати мову "швидкої перемоги", тоді як суспільство вже жило в реальності "довгої війни".

- Відчуження аудиторії: поступово фраза "цього не покажуть в марафоні" стала маркером "правди".

- Інституційна сліпота: ігноруючи критичні теми в ефірі, влада не прибирала проблему, а лише витісняла її.

Наслідком стало втілення класичного ефекту "хлопчика, що кричав 'вовк'", що найбільш помітно виразилось у втраті мобілізаційного потенціалу. Якщо держава роками малювала "рожеву картинку", то коли виникає реальна, смертельна небезпека і потрібно мобілізувати всі ресурси, людські або матеріальні, заклики влади сприймаються як чергова маніпуляція. Втративши кредит довіри на дрібницях, державні комунікатори не зможуть "достукатися" до суспільства у критичний момент, що є прямою загрозою національній безпеці.

3. Альтернативний медіа дискурс: Telegram як "Дикий Захід" легітимності

Якщо телемарафон представляє собою стерильну "лабораторію", то український сегмент Telegram є "джунглями". В опитуванні 2024 року 72% українців називали Telegram основним джерелом новин [5].

3.1. Структура тіньового впливу: Від анонімності до влади

Telegram-канали швидко заповнили вакуум, залишений зникненням публічної опозиції. Тут сформувалася унікальна екосистема "анонімної медіакратії" [8] заснована на феномена "інсайду" та шокуєчого хайпу.

В сенсі феномена "інсайду" канали-мільйонники ("Труха", "Джокер") побудували легітимність

майже виключно на протиставленні офіційним ЗМІ.

В контексті хайпу подібні канали швидко набули альтернативної легітимності через те, що шокуючий контент завжди перемагає зважену аналітику.

В результаті заміна професійної журналістики на анонімних адмінів Telegram-каналів веде до охлократизації (влади натовпу) політики, яку можна назвати охлократією алгоритмів. Порядок денний формується не стратегічними потребами держави, а емоційними сплесками аудиторії. Влада змушена реактивно відповідати на хайп у Telegram, замість того щоб вести проактивну політику. Це робить державне управління хаотичним, непередбачуваним і залежним від емоційного стану "колективного користувача" в конкретний момент часу.

3.2. Кейси технології знищення легітимності альтернативними медіа

А. "Бусифікація": Візуальна деконструкція права на примус:

Найбільш яскравим прикладом стала кампанія проти мобілізації. Telegram-канали наповнилися тисячами відео силових затримань, або їх постановок. Впливовості таких відео сприяли дві речі:

- ефект "візуального доказу", що виключає критичне осмислення: ці відео миттєво викликають ненависть до представника влади у вигляді співробітника ТЦК.

- ефект масштабування, коли одиничні випадки створюють враження системної несправедливості з боку держави.

Найстрашнішим наслідком цієї кампанії стала семіотична інверсія образу військового. Якщо у 2022 році людина у пікселі була символом "Захисника" та "Безпеки", то у 2024 році через масове поширення відео з ТЦК вона починає сприйматися як "Загроза". Це підриває фундамент суспільного договору: громадяни починають боятися власної армії більше, ніж зовнішнього ворога. Влада втрачає монополію на легітимне насильство, що є першим кроком до failed state.

Б. "Корупція": Медійна страта без суду:

Telegram-канали стали основним майданчиком для "зливу" компромату. Як правило, щодо корупції. В результаті не залежно від фактичної наявності тих чи інших корупційних діянь подібний компромат спричинює медійну смерть політиків. В цьому випадку політик втрачає легітимність ще до суду і фактично не має можливості виправдання в суспільному дискурсі.

Наслідком панування "презумпції винуватості" в медіа стала негативна селекція кадрів, що поступово веде до паралічу державного апарату. Чесні професіонали відмовляються йти на державну службу, розуміючи, що будь-яка замовна атака в Telegram може знищити їхню репутацію без права на захист. Чиновники, що залишаються, бояться брати на себе відповідальність і підписувати будь-які документи, що уповільнює процеси прийняття рішень (наприклад, закупівлі для армії) до критичного рівня. В мирний час подібна повільність, або фактична бездіяльність бюрократії за мотивом "перестраховки від неправильних рішень" заради уникнення відповідальності теж наявна, але не є життєво критичною для функціонування держави.

3.3. Загроза інформаційному суверенітету та шлях для ворожих ІІСО

Відсутність модераторів в Telegram робить його ідеальним шлюзом для ворожих ІІСО [8]. Мережі псевдо-українських каналів, таких як "Легитимный", "Резидент", тощо мімікують під свої та за рахунок величезного охоплення мільйонної аудиторії стають майданчиком просування будь-яких тез.

Як відомо, після краху "Київа за три дні" у 2022 році Росія поступово змінила тактику медіа пропаганди: замість прямої пропаганди "Русского мира", яка виявилась не дієвою та втрачає сенс із кожним наступним російським ракетним ударом по мирному населенню України, роспропаганда використовує стратегію, яку інколи не дуже влучно називають стратегією "керованого хаосу". Мета цього підходу – не змусити українців полюбити Путіна, а змусити їх зневіритися у власній державі. Використовуючи вразливі точки (корупція, втома, мобілізація), ворог через Telegram розганяє апатію та конфлікт "всіх проти всіх". Це загрожує втратою суб'єктності України ще до військової поразки – через внутрішній колапс легітимності.

Висновки: Розколоте дзеркало української легітимності

Аналіз медіа-ландшафту України періоду 2022–2025 років дозволяє констатувати формування небезпечного роздвоєння суспільної свідомості. Ми спостерігаємо існування двох паралельних реальностей медіадискурсу:

1. Реальність Телемарафону, що представляє світ офіціозу, порядку і віри в Перемогу. Ця реальність забезпечує дифузну легітимність інститутів влади, але стрімко втрачає аудиторію.

2. Реальність Telegram, що уподібнює світ хаосу, емоцій та "зради". Ця реальність акумулює соціальну напругу та делегітимізує конкретні дії влади.

Цей розкол створює ефект "шизофренічної легітимності". Громадянин може одночасно довіряти Президенту як символу держави і ненавидіти державний апарат як джерело корупції та примусу. Однак такий баланс є нестійким. Подальше ігнорування цього розриву є загрозою національній безпеці. Єдиним дієвим шляхом відновлення повноцінної легітимності представляється повернення правди в офіційний ефір. Легітимність влади не може постійно базуватись на симулякрах. Вона потребує відверту розмову про ціну виживання держави та народу. Медіа мають перестати бути "заспокійливим" і знову стати майданчиком для дискусії, інакше "вулиця" – у вигляді неконтрольованого цифрового натовпу альтернативних медіа – виплеснеться з екранів смартфонів у політичну реальність.

Бібліографічний список:

1. Baudrillard, J. (1995). *The Gulf War Did Not Take Place*. Indiana University Press.
2. Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press.
3. Hoskins, A., & O'Loughlin, B. (2010). *War and Media: The Emergence of Diffused War*. Polity.
4. Noelle-Neumann, E. (1974). "The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion". *Journal of Communication*.
5. USAID/Internews. (2024). *Українські медіа, ставлення та довіра у 2024 році*. URL: <https://internews.in.ua/news/prezentatsiya-shhorichnogo-doslidzhennya-ukrayinski-media-stavlennya-ta-dovira-u-2024-rotsi/>
6. КМІС. (2024). *Динаміка довіри до телемарафону "Єдині новини"*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1384>
7. Інститут масової інформації (ІМІ). *Моніторинг дотримання журналістських стандартів у марафоні "Єдині новини"*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/marafon-yedyni-novyny-pidsumky-monitoryngu-za-zhovten-gruden-2022-roku-i50392>
8. Детектор Медіа. *Хто і як впливає на контент Telegram в Україні*. URL: <https://detector.media/monitorinh-internet/article/226162/2024-05-02-khto-i-yak-vplyvaie-na-kontent-telegram-v-ukraini-ta-chomu-yogo-khochut-regulyuvati/>
9. Указ Президента України № 152/2022 "Про реалізацію єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>

References:

1. Baudrillard, J. (1995). *The Gulf War Did Not Take Place*. Indiana University Press.
2. Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press.
3. Hoskins, A., & O'Loughlin, B. (2010). *War and Media: The Emergence of Diffused War*. Polity.
4. Noelle-Neumann, E. (1974). "The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion". *Journal of Communication*.
5. USAID/Internews. (2024). *Ukrainian media, stavlennia ta dovira u 2024 rotsi* [Ukrainian media, attitudes and trust in 2024]. <https://internews.in.ua/news/prezentatsiya-shhorichnogo-doslidzhennya-ukrayinski-media-stavlennya-ta-dovira-u-2024-rotsi/>
6. KMIS. (2024). *Dynamika doviry do telemarafonu "Yedyni novyny"* [Dynamics of trust in the "United News" telemarathon]. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1384>
7. Instytut masovoi informatsii (IMI) (2022). *Monitorynh dotrymannia zhurnalistskykh standartiv u marafoni "Yedyni novyny"* [Monitoring compliance with journalistic standards in the "United News" marathon]. <https://imi.org.ua/monitorings/marafon-yedyni-novyny-pidsumky-monitoryngu-za-zhovten-gruden-2022-roku-i50392>
8. Detektor Media. (2024) *Khto i yak vplyvaye na kontent Telegram v Ukraini* [Who and how influences Telegram content in Ukraine]. <https://detector.media/monitorinh-internet/article/226162/2024-05-02-khto-i-yak-vplyvaie-na-kontent-telegram-v-ukraini-ta-chomu-yogo-khochut-regulyuvati/>
9. Ukaz Prezidenta Ukrainy No 152/2022 "Pro realizatsiiu yedynoi informatsiinoi polityky v umovakh voiennoho stanu" [Decree of the President of Ukraine No 152/2022 "On the implementation of a unified information policy under martial law"]. <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>

Polovyi M. Media as a mirror and instrument of legitimacy of power in wartime

The article provides a comprehensive, interdisciplinary analysis of the transformation of political legitimacy in Ukraine under martial law (2022–2025). The author examines the media space not merely as a reflection of political processes, but as the sole arena for their existence given the temporary suspension of constitutional mechanisms of direct democracy (elections, referenda, peaceful assemblies). The research employs theoretical frameworks from media philosophy (J. Baudrillard), sociology of power (M. Castells), and communication theory (E. Noelle-Neumann). The central hypothesis posits that during the war, institutional legitimacy has been supplanted by "screen legitimacy." The authorities exist for the citizen only insofar as they are capable of generating a convincing media image of competence and control. The

article conducts a detailed analysis of the dualistic structure of the Ukrainian information sphere that has emerged during the war. On one hand, there is the centralized state narrative implemented through the "United News" telemarathon. The author traces the evolution of this instrument from a function of "therapeutic legitimacy" and social stabilization in 2022 to a "warm bath" effect and detachment from reality in 2024. On the other hand, there is the unregulated, anarchic ecosystem of Telegram channels, which has assumed the functions of a "shadow parliament" and the primary venue for political criticism. Particular attention is paid to mechanisms of delegitimization through new media. Using case studies of "busification" (video evidence of forced mobilization) and corruption scandals, the article demonstrates how horizontal networks can erode the state's monopoly on truth and the right to coercion. It is argued that the existence of two parallel media realities ("televisual" and "digital") creates a "schizophrenic legitimacy" that threatens national security and the resilience of the political system in the face of hybrid threats from the Russian Federation.

Keywords: *martial law, mediatization of politics, legitimacy, public authority, "United News" telemarathon, Telegram, simulacrum.*